

Political Economy of the Budget in the Parliament: An Analysis of the Pattern of Changes in the Budget Bill in Iranian Parliament

Mostafa Dinmohammadi*

Assistant Professor of Economics,
Faculty of Social Sciences, University of
Zanjan, Zanjan, Iran

Sajedeh Bakhshi Balani

Master of Economics, University of Zanjan,
Zanjan, Iran

Abstract

The purpose of this study is to identify the pattern of quantitative changes in budget bills in the Iranian parliament. Analyzing the Iranian parliament's role in budgeting shows that 30 percent of the general budget increases have occurred in the parliament in the 24 past years. The parliament has played a stabilizing role and increasing public expenditures. Political alignment periods have not made a significant difference in budget changes in parliament. In the political change years (the last year of the government and the first year of the parliament), the total growth of the general budget expenditures of the bill has been significantly higher than the other years. Organizations outside the executive branch have more bargaining and rent-seeking power. They have the largest budget increases in the parliament by a share of 76 percent. The study shows that the parliament in Iran has unlimited powers in amending the budget bills. This conclusion is without considering the qualitative changes in the notes of the single article of the budget: if these qualitative changes are also considered, the role of the parliament will increase in the budget changes.

Keywords: Budget Bill, Budget Law, Rent-Seeking, Islamic Consultative Assembly.

JEL Classification: H7, K4, E6.

* Corresponding Author: Dinm@znu.ac.ir

How to Cite: Dinmohammadi, M., Bakhshi Balani, S. (2021). Political Economy of the Budget in the Parliament: An Analysis of the Pattern of Changes in the Budget Bill in Iranian Parliament. *Iranian Journal of Economic Research*, 26 (88), 223- 254.

اقتصاد سیاسی بودجه در مجلس: تحلیلی بر الگوی تغییرات لایحه بودجه در مجلس شورای اسلامی

مصطفی دین محمدی * ID | استادیار گروه اقتصاد، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

ساجده بخشی بالانی ID | کارشناسی ارشد اقتصاد، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

چکیده

هدف این مطالعه شناخت الگوی تغییرات کمی لوایح بودجه در مجلس است. تغییرات بودجه در مجلس در سطح ارقام کلان بودجه (مصارف بودجه عمومی) در دوره ۱۳۹۹-۱۳۷۶ و در سطح تغییرات ردیف‌های هزینه‌ای تمام دستگاه‌های دولتی از سال ۱۳۹۹-۱۳۸۸ احصاء و مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد حدود ۳۰ درصد از افزایش‌های عمومی بودجه در مجلس رخ داده است. مجلس در نقش تثبیت‌کننده هزینه‌های عمومی و نیز سیاست‌گذار مالی عمل کرده است. همچنین رویکرد مجلس در تغییرات ردیف‌های هزینه‌ای لایحه بودجه، افزایش اعتبار آن‌ها بدون کاهش هیچ کدام از ردیف‌های پایدار بوده است. به طور متوسط هر ساله ۲۹ ردیف هزینه‌ای جدید در مجلس ایجاد شده است. همچنین به طور متوسط ۲۵ درصد اعتبارات ردیف‌های موجود لایحه بودجه در مجلس هر ساله، تغییر یافته که نشان‌دهنده حجم بسیار بالای تغییر و ورود به اجزای بودجه دستگاه‌ها از سمت مجلس است. دوره‌های همسویی سیاسی بین دولت و مجلس تفاوت معنی‌داری بر تغییر بودجه در مجلس نگذاشته است. در سال‌های تغییر زمانی سیاسی (سال آخر دولت و سال اول مجلس) مجموع رشد مصارف بودجه عمومی لایحه به صورت معنی‌داری بیشتر از سایر سال‌ها بوده است. سازمان‌های فرادولتی، قدرت چانه‌زنی و رانت‌جویی بیشتری نسبت به سازمان‌های زیرمجموعه دولت در مجلس دارند و بیشترین بهره‌مندی از افزایش بودجه در مجلس با سهم ۷۶ درصدی را به خود اختصاص داده‌اند و مجلس از اختیارات خود بیشتر به نفع فرادولت اجرایی استفاده می‌کند.

کلیدواژه‌ها: لایحه بودجه، قانون بودجه، رانت‌جویی، مجلس شورای اسلامی.

طبقه‌بندی JEL: E60، I18، G28.

* نویسنده مسئول: Dinm@znu.ac.ir

۱. مقدمه

متعاقب پیروزی نهضت مشروطیت و تشکیل مجلس شورای ملی و تدوین قانون اساسی سال ۱۲۸۵ هجری شمسی، تصویب بودجه به عنوان یکی از اساسی‌ترین حقوق مجلس در ایران شناخته شده است (شیرازی‌نژاد، ۱۳۸۶). عده‌ای معتقدند اختیارات بیش از حد مجلس در مورد تصویب لایحه، منجر به تغییرات و دگرگونی‌های اساسی در لایحه بودجه پیشنهادی دولت می‌شود که لایحه بودجه را تبدیل به طرح بودجه (پیشنهاد نمایندگان مجلس) می‌کند که این امر مغایر با اصل ۵۲ قانون اساسی (صلاحیت انحصاری دولت در تهیه و تنظیم بودجه) است. برخی دیگر معتقدند مجلس در مقام نظارت استصوابی بر تدوین بودجه با در نظر گرفتن مصالح و منافع عمومی، آن را تصحیح و تعدیل می‌کند، بدون آنکه محدودیت بودجه را برهم زند. در صورت تغییر بسیار در ارقام بودجه، امور کشور مختل می‌شود. بنابراین، اختیارات مجلس در تغییرات لایحه بودجه در حدی است که تعادل آن را برهم نزنند (نجفی‌خواه و برزگر خسروی، ۱۳۹۳).

در ایران برای پاسخ به این سوال که در بررسی و تصویب بودجه، مجلس چه قدرت و نقشی دارد علاوه بر قوانین و مقررات ناظر بر صلاحیت‌های مجلس در بودجه‌ریزی، نیاز به کمی‌سازی عملکرد مجلس در تغییرات بودجه در مجلس است تا شاخصی از اندازه ورود مجلس به لایحه بودجه فراهم شود. این شاخص‌ها علاوه بر انطباق عملکرد مجلس با اختیارات قانونی آن، تبعات ورود مجلس به لایحه بودجه را نیز قابل‌رصد می‌کند.

لایحه بودجه تقدیمی به مجلس، شامل ماده واحده بودجه و جداول بودجه می‌شود. ماده واحده مشتمل بر احکام بودجه‌ای و در مواردی غیر بودجه‌ای می‌شود. غالب احکام ماده واحده تکلیفی است و بقیه موارد آن تجویزی و وضعی است.

در جلسه علنی مجلس فقط ماده واحده لایحه بودجه مشتمل بر تبصره‌های ماده واحده بررسی و تصویب می‌شود. در ماده واحد سقف کل درآمدها و هزینه‌های متناظر مصوب می‌شود، اما تصمیم‌گیری در خصوص توزیع اعتبارات و تغییرات آن در سطح ردیف‌های پایدار و متفرقه در سقف درآمدهای تغییر یافته در کمیسیون تلفیق انجام می‌شود. نقش ویژه کمیسیون تلفیق در تغییرات هزینه‌ها در جمع‌های کوچک و چند نفره، امکان گسترده‌ای برای اعمال رفتارهای رانت‌جویانه در لایحه را فراهم می‌آورد.

هدف اصلی این مطالعه، احصاء شاخص‌های کمی و الگوی تغییرات اعتبارات دستگاه‌های دولتی در مجلس (اعم از صحن و یا کمیسیون تلفیق) در لوایح بودجه است که به قانون بودجه تبدیل می‌شود. فارغ از هدف تغییر اعتبار بخش‌های دولتی در مجلس، هر نوع تغییر در اعتبارات تمام ردیف‌ها در جداول بودجه احصا می‌شود و از تحلیل روند حاکم بر آن الگوهای عمومی روند تغییرات در دسته‌بندی‌های همگن دستگاهی ارائه می‌شود. اهداف فرعی این مطالعه مشتمل بر شناخت رویکرد مجلس در نحوه افزایش اعتبارات هزینه‌های عمومی، بررسی همسویی سیاسی بین مجلس و دولت با اندازه تغییرات در لایحه بودجه، بررسی تغییرات هزینه‌های عمومی با سال‌های تغییر زمانی سیاسی (سال آخر دولت و سال اول مجلس) و نقش توان چانه زنی در افزایش در اعتبارات جاری دستگاه‌ها است.

این مطالعه در سه بخش تنظیم شده است: ابتدا مستندات از ادبیات موضوع و روش تحقیق ارائه می‌شود. ارزیابی الگوی تغییرات مجلس در بودجه مستلزم شناخت کمی از عملکرد گذشته مجلس است. در بخش دوم عملکرد توصیفی تغییرات لایحه در مجلس ارائه می‌شود. در بخش سوم تحلیل‌های استنباطی با طرح چند فرضیه در مورد رفتار مجالس نسبت به بودجه و آزمون آن‌ها، انجام می‌شود.

۲. ادبیات و پیشینه پژوهش

بودجه به طور ذاتی یک عمل سیاسی است و متن آن دربرگیرنده منابع قابل تخصیص به امورات کشور است و معمولاً حاصل فرآیند مذاکره‌ای است که طی مدت زمان طولانی تکامل یافته است. درحالی که ممکن است به ظاهر یک روند خنثی جلوه کند، بودجه در واقع بازتاب مالی آنچه دولت قصد انجام آن را دارد است (چوهان و والز^۱، ۲۰۱۷).

سانتیسو^۲ (۲۰۱۵) بودجه‌بندی را یک زیرنظام از سیاست تعریف می‌کند. همچنین منابع درآمدی و مالیات در بررسی بودجه از محدودیت‌های ذاتی است، اما در چارچوب وظیفه پارلمانی، تغییرات افزایشی در سمت هزینه‌ها نسبت به افزایش درآمد دارای ارجحیت می‌شود (روستین و نل^۳، ۲۰۱۱).

1. Chohan, U., & Wales, C.

2. Santiso, C.

3- Rustin, C., & Nel, N.

بررسی نقش پارلمان در بودجه‌ریزی، بیانگر این حقیقت است که کشورها از نظام‌های حقوقی یکسانی برخوردار نیستند و هر یک از کشورها براساس شرایط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی خود دارای نظام خاصی هستند.

قدرت قانونی پارلمان در تغییر و اصلاح بودجه پیشنهادی دولت در کشورهای مختلف را می‌توان در سه الگوی پارلمان‌های دارای قدرت نامحدود (این نوع پارلمان‌ها می‌توانند هزینه‌ها و درآمدها را در بودجه کاهش یا افزایش دهند بدون اینکه به جلب توافق دولت نیاز داشته باشند)، پارلمان‌های با قدرت محدود (در این نوع مجالس، پارلمان اختیار رد بودجه را ندارد. در این نظام‌ها، اگر اصلاحات مجلس بدون رضایت دولت صورت گیرند به معنای رأی عدم اعتماد مجلس به دولت تلقی می‌شود) و پارلمان‌های دارای قدرت متوازن کردن بودجه (در این نظام‌ها، قدرت متوازن کردن بودجه به توانایی افزایش یا کاهش هزینه‌ها یا درآمد تا زمانی اشاره دارد که یک هزینه متعادل برای حفظ تعادل بودجه وجود داشته باشد) توضیح داد. قدرت اختیارات محدود به سه روش محدودیت کسر بودجه‌ای، محدودیت افزایش هزینه‌های کل و روش (فقط کاهش) تقسیم می‌شود (حسینی و همکاران، ۱۳۹۱).
قوه مقننه در نظام‌های ریاستی در مقایسه با نظام‌های پارلمانی در تعیین مالیات و هزینه‌ها به دلیل تفکیک شدید قوا، تاثیرگذاری بیشتری بر لایحه بودجه دارد. همچنین عوامل مختلفی از جمله سیستم سیاسی و انتخاباتی، قدرت رسمی قوه مقننه و سواد نمایندگان در رابطه با بودجه بر نقش قوه مقننه در بررسی بودجه اثر می‌گذارند (کیرال و اکدمیر^۱، ۲۰۲۰). اختیارات معنی دار و گسترده، پارلمان را به یک سیاست‌گذار مالی تبدیل می‌کند.

۲-۱. مطالعات خارجی

استپنهارست^۲ (۲۰۰۴) اختیارات قانون‌گذاران در اصلاح بودجه را در ۸۱ کشور بررسی کرده است. اختیارات پارلمان در اصلاح بودجه در قانون اساسی هر کشور بیان می‌شوند، اما ممکن است براساس عرف، قوانین عادی یا آیین‌نامه‌های پارلمان نیز باشند. هرچه اختیارات قوه مقننه در اصلاح بودجه کمتر باشد، کنترل قوه مجریه بر نتایج بودجه بیشتر است. جدول (۱)، تلخیصی از جایگاه مجالس کشورهای مورد بررسی در تغییرات بودجه را نشان می‌دهد.

1- Kiral, H., & Akdemir, T.

2. Stapenhurst, R.

جدول ۱. اختیارات قانون‌گذاران در اصلاح بودجه در ۸۱ کشور مورد بررسی

سهم	تعداد کشور	طبقه بندی اختیارات مجلس
۳۹/۵	۳۲	مجالس دارای اختیارات معنی دار و گسترده در اصلاح لایحه بودجه هستند.
۲۱	۱۷	مجالس تنها هزینه‌های موجود را کاهش می‌دهند.
۵	۴	مجالس می‌توانند هزینه‌ها را کاهش دهند اما افزایش تنها با مجوز دولت امکان‌پذیر است.
۱۶	۱۳	مجالس می‌توانند هزینه‌ها را افزایش دهند اما باید با کاهش هزینه‌های دیگر تراز شوند.
۱۸/۵	۱۵	مجالس اختیارات نامشخصی در اصلاح لایحه پیشنهادی دولت دارند.
۱۰۰	۸۱	کل

ماخذ: استپنهارست، ۲۰۰۴

اختیارات گسترده به قوه مقننه این امکان را می‌دهد تا کل بودجه پیشنهادی قوه مجریه را بازنویسی و تغییرات اساسی در احکام و مبالغ آن ایجاد کند.

لاینرت^۱ (۲۰۱۰) در تحقیقی با عنوان «نقش قانون‌گذار در فرآیند بودجه» به این نتیجه رسید که نقش قانون‌گذاران در تصمیم‌گیری در مورد بودجه در سراسر جهان در حال افزایش است.

تقویت نقش قانون‌گذار در تغییرات بودجه نمی‌تواند نامحدود باشد. قوه مقننه، همانند دولت‌ها به اصول صحیح مسئولیت مالی پایبند نیستند و ممکن است منافع شهروندان را به خطر بیندازند. اقدامات کوتاه‌مدت بیشتر به دلایل حوزه انتخابیه و انتخاب مجدد باعث افزایش بدهی عمومی به سطوح ناپایدار در میان‌مدت می‌شود. برای مقابله با چنین تمایلاتی، محدودیت‌های خودخواسته توسط پارلمان‌ها، همراه با حفظ حاکمیت قانون و نهادهای نظارتی قوی، مطلوب است.

لاینرت (۲۰۰۵) در مطالعه دیگری با نام «چه کسی بودجه را کنترل می‌کند: قوه مقننه یا قوه مجریه؟» به بررسی تفاوت اختیارات بودجه‌ای مجلس در ۲۸ کشور با ۵ ساختار مختلف دولت پرداخت و به این نتیجه رسید که تفاوت در اختیارات تغییرات بودجه متأثر از ساختارهای سیاسی و اشکال مختلف سیاسی دولت‌ها است. همچنین عوامل خاص دیگر مانند سیستم‌های انتخاباتی، ترتیبات تصمیم‌گیری در مورد احزاب سیاسی، چارچوب قانونی، آداب و رسوم شکل گرفته در طول قرن‌ها از رابطه خطی قوی بین اختیارات بودجه قوه مقننه و میزان تفکیک آن از قوه مجریه جلوگیری می‌کند.

1. Lienert, M.

سانتیسو^۱ (۲۰۰۶) در مطالعه‌ای با عنوان «پارلمان‌ها و بودجه‌ریزی: درک سیاست بودجه» بیان می‌کند که نمایندگان مجلس انگیزه‌های سیاسی بیشتری برای چانه‌زنی در مورد بودجه سال بعد به منظور کسب منافع برای حوزه انتخاباتی خود دارند نه ارزیابی عملکرد بودجه سال‌های گذشته و بحث در مورد سیاست مالی. پارلمان‌ها باید اصلاح شوند تا تقویت شوند. پارلمان‌ها را نمی‌توان جداگانه تقویت کرد. آن‌ها بخشی از یک سیستم گسترده‌تر کنترل مالی هستند که تاثیر نهایی آن به کیفیت ارتباطات بین نهادی و همکاری موثر بین اجزای مختلف آن بستگی دارد. کیفیت همکاری بین نهادی تعیین‌کننده اثربخشی پاسخگویی مالیه عمومی است. تلاش برای تقویت قانون‌گذار به نوبه خود ممکن است به تغییر سیستم انتخاباتی یا سیستم حزب نیاز داشته باشد. یک چالش اساسی در بودجه‌بندی قانون‌گذاری، یافتن تعادل مناسب بین اختیارات اجرایی و نظارت قانون‌گذاری در بودجه عمومی یک چالش دائمی است.

سانتیسو (۲۰۰۵) در مقاله دیگری با عنوان «قوه مقننه و نظارت بر بودجه در آمریکای لاتین: تقویت پاسخگویی مالیه عمومی در اقتصادهای نوظهور» تاکید می‌کند که باید سهم قانون‌گذاران در سیاست‌گذاری بودجه در مراحل مختلف بودجه با وضوح بیشتری متمایز شود. در حالی که مدیریت هزینه‌های عمومی باید به طور کامل در حیطه اختیارات قوه مجریه باقی بماند، نقش قانون‌گذار برای اطمینان از اینکه دولت به خاطر نحوه تخصیص، اجرا و نظارت بر هزینه‌های عمومی پاسخگو است، حیاتی است. حاکمیت اقتصادی سالم مستلزم نظارت موثر و مسئولانه بر بودجه توسط قانون‌گذار است.

ونر^۲ (۲۰۰۴) در پژوهشی با نام «باز تعریف نقش مجلس در فرآیند بودجه» به بررسی تغییراتی که قوه مقننه در اصلاحات و تصویب بودجه پیشنهادی دولت اعمال می‌کند، پرداخته است. در این مطالعه حدود اختیارات ۲۷ مجالس قانون‌گذاری کشورهای OECD^۳ را مورد بررسی قرار داده است و به این نتیجه رسید که ۶۳ درصد مجالس قانون‌گذاری اجازه تغییرات جزئی در فرآیند بودجه را دارند. این گروه پارلمان‌های کشورهای اسکاندیناوی، بیشتر کشورهای اروپای مرکزی و کره را شامل می‌شود. تغییرات جزئی بودجه به معنای کم اهمیت بودن این تغییرات نیست. وقتی وزرا نتوانند قوه مقننه را در زمینه ضرورت برخی هزینه

1. Santiso, C.

2. Wehner, J.

3. Organisation Economic Co-Operation and Development

ها قانع کنند، حذف اقلام مربوطه می‌تواند منابع بیشتری را برای رفع نیازهای دیگر آزاد کنند. در سوی دیگر این طیف، ۲۲ درصد مجالس قانون‌گذاری بدون هیچ تغییری پیش‌نویس بودجه قوه مجریه را تصویب می‌کنند که این گروه‌ها در درجه اول از مجالس با نخست وزیری تشکیل شده است که در آن‌ها هرگونه اصلاح موفقیت‌آمیز در بودجه به معنای رای عدم اعتماد به دولت محسوب می‌شود. همچنین ۱۵ درصد مجالس قانون‌گذاری تغییرات قابل توجهی بر بودجه پیشنهادی قوه مجریه اعمال می‌کنند.

۲-۲. مطالعات داخلی

رستمی و همکاران (۱۳۹۵) با توجه به تفسیر اصل ۵۲ قانون اساسی، تغییر در ارقام بودجه را که منجر به تغییر شاخصه (تغییر سقف درآمد و هزینه) آن شود، مغایر با اصل ۵۲ دانسته‌اند. به نظر می‌رسد اختیار مجلس شورای اسلامی باید به گونه‌ای باشد که کلیت بودجه پیشنهادی دولت تغییر نکند.

نجفی‌خواه و برزگر خسروی (۱۳۹۳) نتیجه می‌گیرند در اصل ۵۲ عبارت «رسیدگی و تصویب» به این معنی است که مجلس تنها در خصوص هزینه‌های قابل تصمیم‌گیری مجاز به اصلاح است و در این امور نیز با توجه به اصول تعامل قوا، استقلال قوا و تناسب حق و تکلیف باید نظر مساعد دولت و رئیس‌جمهور به عنوان مسئول مستقیم امور برنامه و بودجه (اصل ۱۲۶) در خصوص اصلاح لایحه بودجه جلب شود (رویکرد تعاملی و گفت و گویی)، مگر اینکه آن اصلاحات در مورد اعتبارات، قابل تصمیم‌گیری و جزئی باشد. تصمیم‌گیر نهایی در خصوص لایحه بودجه، مجلس است (اصول ۵۲ و ۵۳).

ناظریه (۱۳۹۲) نتیجه می‌گیرد که رویه مطلوب آن است که مجلس در مرحله تصویب، سیاست‌ها و اهداف را تعیین کرده و از اعمال تغییرات گسترده در جزئیات لایحه که البته نیاز به اطلاعات منسجم دارد، خودداری کند، چراکه در غیر این صورت ضمن اینکه انسجام لایحه را به هم زده در وظایف ذاتی مجریه نیز دخالت می‌کند.

حسینی و همکاران (۱۳۹۱) به این نتیجه رسیدند که نقش قوه مقننه در کشورهای مختلف با یکدیگر متفاوت است. قدرت پارلمان کشورهای مختلف در بودجه‌ریزی را می‌توان به سه دسته پارلمان‌های دارای قدرت معنی‌دار و گسترده، پارلمان‌های با قدرت محدود و پارلمان‌های دارای قدرت متوازن‌کننده بودجه طبقه‌بندی کرد. بررسی قانون اساسی ایران نشان می‌دهد

دهد قوه مقننه در گروه کشورهای دارای قدرت متوازن کننده بودجه قرار دارد. اصل ۷۵ قانون اساسی موضوع مهم این مقاله بود که براساس این اصل، مجلس در قالب طرح یا پیشنهاد نمی‌تواند درآمدها و هزینه‌های عمومی را به گونه‌ای تغییر دهد که توازن بودجه بهم بریزد.

الوانی و همکاران (۱۳۹۱) بیان می‌کنند که تقریباً همه مراحل فراگرد تنظیم بودجه در ایران مجاری مناسبی برای اعمال نفوذ گروه‌های ذی نفوذند، اما به نظر می‌رسد که مراحل تنظیم و تصویب بودجه از قابلیت بیشتری برای این منظور برخوردار است.

خضری (۱۳۸۸) در تحقیقی با عنوان «اقتصاد سیاسی رانت‌جویی در بودجه‌ریزی دولتی ایران» به این نتیجه می‌رسد که سازوکار بودجه‌ریزی در هر کشوری ساختاری رانت‌جویانه دارد و در یک محیط نهادی شکننده و کمتر انعقاد یافته در یک ساختار سیاسی غیرمردم‌سالار (فتودالی، اقتدارگرا و...) و برخوردار از یک بوروکراسی ناکارآمد، انتقال و هدایت خودسرانه منابع عمومی بیشتر اتفاق افتد. بنابراین، در چنین شرایطی برای گروه‌های خاص امکان تحمیل و گنجانیدن گزینه‌های بودجه‌ای موردنظر آن‌ها در بودجه دولتی به آسانی فراهم خواهد شد.

شبییری‌نژاد (۱۳۸۷) در «بودجه‌ریزی در ایران: بودجه و پارلمان» بیان می‌کند دست اندرکاران بودجه به طور اعم و قانون‌گذاران به طور اخص از وضعیت کنونی بودجه‌ریزی و نقش مجلس شورای اسلامی در مرحله تصویب و نظارت بر اجرای بودجه ابراز نارضایتی دارند. با وجود این نارضایتی و تکلیف قانونی دولت به اصلاح نظام بودجه‌ریزی کشور، هنوز رویکرد سیاست‌گذاران به مساله و ابعاد موضوع ناشناخته مانده است.»

سابقه پژوهش‌ها نشان می‌دهد نقش مجلس در تغییرات لایحه بودجه در ایران کمتر مورد کنکاش قرار گرفته و این مقاله تلاشی برای توسعه مطالعات این حوزه است.

۳. مدل نظری و روش تحقیق

۳-۱. مدل نظری ارزیابی رانت‌جویی در بودجه‌ریزی در مجلس

سیستم‌های انتخاباتی بر نتایج سیاست‌های توزیعی دولت مرکزی تاثیر می‌گذارند. انتظار می‌رود که ساختارهای مختلف انتخاباتی بر ماهیت فرآیند باز توزیع و افزایش بهره‌مندی از منابع عمومی برای اهدافی نظیر انتخاب مجدد تاثیر بگذارد (کرافشیک و ونرا، ۱۹۹۹). ارزیابی ملاحظات ادبیات نظری توزیع منابع بودجه عمومی برای پاسخ به اینکه بودجه تقدیمی به مجلس نسبت به لایحه بودجه دولت با چه تغییراتی مواجه می‌شود را مدنظر قرار می‌دهد. آیا این تغییرات متاثر از وزن سیاسی نمایندگان، غلبه رویکرد محلی و پیگیری منافع منطقه‌ای یا گروهی، دوره‌های رونق یا رکود، دوره‌های تغییرات سیاسی در دولت یا تغییرات سیاسی در مجلس است یا خیر؟

از اهداف این مطالعه ارزیابی رانت‌جویی در فرآیند تصویب بودجه در مجلس است. به همین منظور از روش زیر که در مطالعات دیگر هلبرگ، اسکار تاسینی و استین^۲ (۲۰۰۹) برای ارزیابی رانت‌جویی در تغییرات لایحه بودجه در مجلس استفاده شده است، بهره‌گرفته می‌شود.

بخش مهمی از تغییرات بودجه متاثر از توان چانه‌زنی ذی‌نفعان است. ارتباط مستقیمی بین جابه‌جایی آشکار یا پنهان در بودجه و فعالیت رانت‌جویی وجود دارد. از این رو، اندازه‌گیری رانت‌جویی مربوط به بودجه می‌تواند بر اساس داده‌های مربوط به تغییرات بودجه در دولت یا مجلس باشد.

برآورد رانت‌جویی مفروض به نوعی توافق بین دقت تئوری و در دسترس بودن داده‌های دنیای واقعی است؛ تا آنجا که هزینه‌های دولت برخی منابع را واقعی مصرف می‌کند هر تغییری در بودجه نمی‌تواند در مفهوم رانت‌جویی قرار گیرد. نمی‌توان داده‌های دقیق در دنیای واقعی تولید کرد که به طور کامل معرف رانت‌جویی باشد. بنابراین، برآوردهای رانت‌جویی در تغییر بودجه دولت بر اساس دو فرض زیر است:

1. Krafchik, W., & Wehner, J.
2. Hallerberg, M., et al.

الف- تغییر در نسبت‌های بودجه دولت رخ دهد. فعالیت رانت‌جویی توسط گروه‌های فشار و هم‌سود اتفاق می‌افتد و توان جلب منابع به سوی خود و کاهش سهم دیگران را دارند. این فعالیت رانت‌جویی شامل منابع واقعی (نیروی کار، سرمایه و...) است.

ب- برای سنجش رانت‌جویی، تغییر در یک طبقه بندی یا ردیف مشخص در بودجه (و نه اندازه کلی گروه)، شاخصی از فعالیت رانت‌جویانه در نظر گرفته می‌شود. ارزش کل منابع هدر رفته توسط همه رقبا برای دستیابی به تغییر در ارقام بودجه دولت، برابر است با مقدار تغییر در ارقام بودجه. این فرض بر اساس نظریه رانت‌جویی رقابتی است که در آن رقابت، سود کل خالص را به صفر می‌رساند. با مفروضات بیان شده، شاخص چانه‌زنی و توان رانت‌جویی به صورت رابطه (۱) است.

$$R_t = \sum_{i=1}^n |S(t)_i - S(t-1)_i| \quad (1)$$

در رابطه (۱)، R_t مقدار رانت‌جویی در بودجه به عنوان بخشی از کل هزینه‌های بودجه است. در این تعریف $S(t)_i$ مقدار مطلق بودجه در زمان t است. بنابراین R_t مجموع کل تغییرات مطلق در هر ردیف، مجموعه ردیف‌های همگن و یا کل بودجه است.

با توجه به زمینه‌های تجربی و نظری یاد شده در این پژوهش، فرضیه‌های زیر مطرح شده و مورد آزمون قرار خواهند گرفت:

فرضیه اول: رویکرد مجلس همواره افزایش اعتبارات هزینه‌های عمومی بوده است.

فرضیه دوم: در دوره‌هایی که همسویی سیاسی بین مجلس و دولت وجود دارد، اندازه تغییرات هزینه‌های عمومی در لایحه بودجه کمتر از دوره‌های دیگر است.

فرضیه سوم: در سال‌های تغییر زمانی سیاسی (سال آخر دولت و سال اول مجلس)، تغییرات هزینه‌های عمومی دولت در قانون به صورت معنی‌داری نسبت به سنوات دیگر افزایش پیدا می‌کند.

فرضیه چهارم: افزایش در اعتبارات جاری دستگاه‌ها از توان چانه‌زنی آن‌ها تبعیت می‌کند.

۳-۲. روش پژوهش

سطوح تحلیل تغییرات لوایح بودجه در مجلس در دو بخش تقسیم‌بندی شده است. بخش اول شامل تحلیل بلندمدت تغییرات ارقام کلان لایحه بودجه توسط مجلس شورای اسلامی شامل تغییرات مصارف بودجه عمومی دولت^۱ (جدول ۱) لایحه بودجه به عنوان خلاصه بودجه کل کشور) در یک دوره ۲۴ ساله از سال ۱۳۹۹-۱۳۷۶ است. بخش دوم شامل تحلیل تفصیلی و عمیق‌تر تغییرات در سطح ردیف‌های پایدار بودجه‌ای دستگاه‌ها و سازمان‌های اجرایی مندرج در جدول (۷) لوایح بودجه و تغییرات ردیف‌های متفرقه (موقت) مندرج در جدول (۹) در یک دوره ۱۲ ساله از سال ۱۳۹۹-۱۳۸۸ است.

علت تقلیل تحلیل دوره بررسی بخش دوم به ۱۲ سال این است که جمع‌آوری اطلاعات در سطح هر یک از سازمان‌ها و موسسات مستقل دارای ردیف بودجه انجام شده و در مجموع سالانه حدود ۸۰۰ ردیف و در کل دوره حدود ۱۰۰۰۰ ردیف را شامل شده است. از آنجایی که دسترسی و تولید این اطلاعات بسیار حجیم، زمان‌بر و با محدودیت‌هایی مواجه بود برای امکان‌پذیری انجام تحقیق دوره زمانی تحلیل بخش دوم به سال‌های ۱۳۹۹-۱۳۸۸ کاهش پیدا کرده است.

به علت گسترده شدن ابعاد مطالعه به تغییرات ردیف‌های اعتبارات تملک‌دارایی پرداخته نمی‌شود. در این مطالعه به تغییرات کیفی مجلس در احکام ماده واحده و تبصره‌های بودجه نیز پرداخته نشده است و فقط تغییرات ریالی جداول هزینه‌ای بودجه در مجلس مدنظر قرار گرفته است. منابع اصلی استفاده شده در مطالعه از دیوان محاسبات کشور، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و سازمان برنامه و بودجه کشور استخراج شده است. داده‌های این مطالعه برای اولین بار احصاء و استخراج شده است.

با احصا شاخص‌های اندازه تغییر بودجه در مجلس و با استفاده از آزمون‌های استنباطی آماری نیز به آزمون فرضیه‌های فوق پرداخته می‌شود.

۱. مصارف بودجه عمومی دولت شامل هزینه‌های بودجه (مجموع هزینه‌های جاری، تملک‌دارایی‌های سرمایه‌ای، تملک‌دارایی‌های مالی و درآمد اختصاصی) در قالب خلاصه بودجه کل کشور (جدول ۱) لوایح بودجه).

۴. احصاء شاخص‌ها و الگوی تغییرات مجلس در لایحه

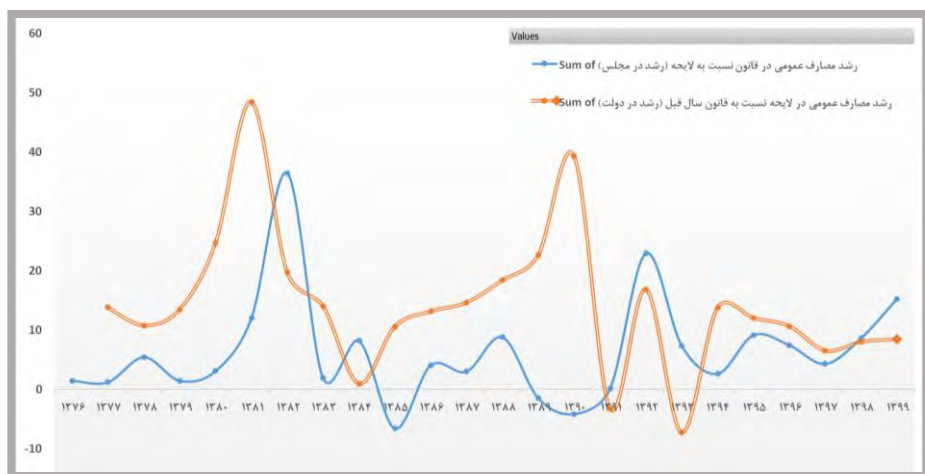
۴-۱. بخش اول: تحلیل تغییرات ارقام کلان بودجه از سال ۱۳۷۶-۱۳۹۹

نمودار (۱)، رشد اعتبارات مصارف بودجه عمومی در مجلس و دولت را نشان می‌دهد. تغییرات و رشد منابع و مصارف لایحه نسبت به قانون سال قبل، حاصل تصمیم دولت (سازمان برنامه و بودجه) است. رشد مصارف متأثر از انواع شرایط مترتب بر وضعیت اقتصادی کشور بوده و پیش‌بینی تبعات بودجه‌ای آن برای سال آینده در لایحه است. به عنوان مثال، جبران اثر تورم در افزایش حقوق و مزایای کارکنان در لایحه را دولت در پیش‌بینی‌های لایحه ملاحظه می‌کند و یا به دلیل کاهش قیمت نفت در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۳، رشد لایحه نسبت به قانون مصوب مجلس در سال قبل منفی است (البته نسبت به لایحه سال قبل رشد مثبت بوده است).

طی سال‌های مورد بررسی، مصارف هزینه‌ای بودجه تغییرات مختلفی را در مجلس تجربه کرده است. انتظار بر این است که تغییرات بودجه در مجلس کمتر از دولت باشد، اما در عمل چنین چیزی رخ نداده و در برخی از سال‌ها رشد بودجه در مجلس بیش از رشد لایحه بودجه شده است. با توجه به روند ۲۴ سال گذشته از سال ۱۳۷۶-۱۳۹۹ مقدار هزینه‌های جاری و درآمدهای اختصاصی که در لایحه پیشنهاد شده در مجلس نیز از مقدار آن‌ها کاسته نمی‌شود و روند آن‌ها همواره افزایشی است، اما تغییرات مصارف تملک‌های سرمایه‌ای و مالی دارای نوسان بیشتری در مجلس بوده است (نمودار (۱)).

با توجه به نتایج مستخرج از نمودار (۱)، مجلس شورای اسلامی در ایران در اصلاح لوایح بودجه دارای اختیارات معنی‌دار است. مجلس توانسته هم اعتبارات لایحه بودجه را به شکل معنی‌داری افزایش و در موارد معدودی هم کاهش دهد.

نمودار ۱. رشد مصارف بودجه عمومی در دولت (رشد لایحه هر سال نسبت به قانون سال قبل) و در مجلس (رشد قانون هر سال نسبت به لایحه همان سال)

ماخذ: یافته‌های پژوهش

در جدول (۲)، میانگین تغییرات اعتبارات مصارف بودجه عمومی و جاری در مجلس و دولت از سال ۱۳۷۶-۱۳۹۹ ارائه شده است. با توجه به نتایج این جدول، حدود ۳۰ درصد از رشد سنواتی اعتبارات عمومی در مجلس رخ داده و ۷۰ درصد باقی مانده در لوایح بودجه در دولت اتفاق می‌افتد. بنابراین، نقش مجلس در پایدارسازی هزینه‌های عمومی مهم بوده و همواره روند در تغییرات بودجه در مجلس افزایشی بوده است. معنی‌دار و گسترده بودن اختیار مجلس در تغییرات بودجه به این مفهوم است که مجلس در نقش رکن دوم سیاست‌گذار مالی در ایران عمل می‌کند^۱.

۱- یکی از مصادیق عدم شفافیت بودجه‌ریزی در ایران، درج برخی از ارقام احکام بودجه در متن تبصره‌ها و فقدان درج متناظر آن در جداول بودجه است. به عنوان مثال، منابع و مصارف هدفمندی یارانه‌ها در لایحه بودجه آمده و اثری از آن در اعتبارات جداول بودجه نیست. این موضوع برای برداشت منابع از صندوق توسعه و ذخیره ملی نیز رخ داده است. به منظور شفاف‌سازی بودجه، مجوز برداشت مبلغ ۲۲ هزار میلیارد تومان از منابع صندوق توسعه مندرج در تبصره‌ها در قالب ردیف درآمدی تعریف شده و به سرجمع منابع و مصارف جدول یک جداول بودجه در سال ۱۳۹۹ اضافه شده است، اما در بقیه سال‌ها تغییرات در برداشت از منابع صندوق چون در جداول آشکارسازی نشده در درآمدهای تغییر یافته مجلس نیز اضافه نشده است. اگر این تغییر شکلی به عنوان تغییر در اعتبارات توسط مجلس قلمداد نشود، سهم مجلس از تغییر منابع و مصارف بودجه از میانگین ۳۰/۷ به ۳۰/۲ کاهش می‌یابد و تغییری در تحلیل کلی مطالعه ایجاد نمی‌شود.

دین محمدی و بخشی بالانی | ۲۳۷

جدول ۲. میانگین تغییرات اعتبارات مصارف بودجه عمومی و جاری در مجلس و دولت از سال

۱۳۷۶-۱۳۹۹

شاخص ها	در قانون نسبت به لایحه (رشد در مجلس)	در لایحه نسبت به قانون سال قبل (رشد در مجلس و دولت)	در لایحه نسبت به لایحه سال قبل (مجموع رشد مجلس و دولت)
میانگین رشد مجموع مصارف بودجه عمومی	۶/۳۷	۱۴/۳۷	۲۰/۷۴
سهم مجلس و دولت در تغییر هزینه های بودجه	۳۰/۷	۶۹/۳	۱۰۰

ماخذ: یافته‌های پژوهش

با توجه به جدول (۲) مجموع مصارف بودجه عمومی در لایحه نسبت به قانون سال قبل (رشد در دولت) به طور متوسط ۱۴/۳۷ درصد است که با افزودن ۶/۳۷ درصد به مصارف بودجه عمومی در قانون نسبت به لایحه (رشد در مجلس)، مجموع رشد مصارف بودجه عمومی در لایحه نسبت به لایحه سال قبل (رشد در دولت و مجلس) به ۲۰/۷۴ درصد در طول دوره افزایش می‌یابد. رشد هزینه‌های جاری در مجلس نیز هم نسبت با رشد کل مصارف عمومی دولت در مجلس است.^۱

۴-۲. شاخص‌های افزایش و کاهش بودجه جاری در مجلس: تحلیل در سطح

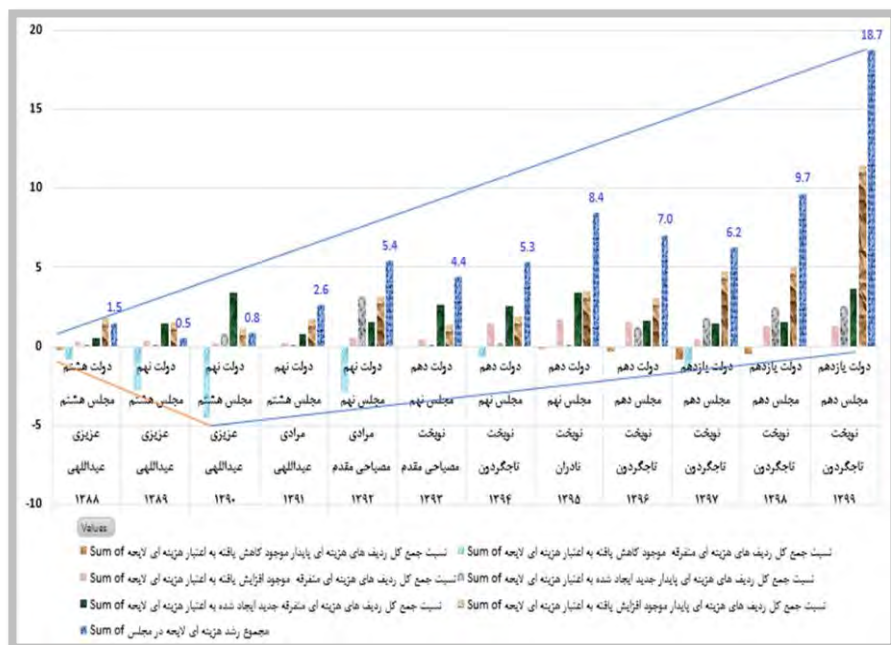
ردیف‌ها

هر نوع تغییر در جداول بودجه در قالب ردیف‌های پایدار و متفرقه (موقت) موجود و یا با ایجاد ردیف‌های جدید یا با احیای^۲ ردیف‌های سنوات گذشته انجام می‌شود. نمودار (۲) الگوی تغییرات بودجه در مجلس را نشان می‌دهد.

۱- مقدار تغییرات در هزینه‌های عمومی بدون ملاحظه تاثیر آثار بودجه‌ای و توزیعی تبصره‌های بودجه در مجلس احصاء شده است.

۲- ردیف‌های جدید ایجاد شده و ردیف‌های احیاء شده به عنوان ردیف‌هایی محسوب می‌شوند که دولت برای آن‌ها اعتباری در نظر نگرفته، اما مجلس برای آن ردیف‌ها اعتبار منظور کرده است.

نمودار ۲. تغییرات افزایش‌ها و کاهش‌های هزینه‌های جاری در مجلس در هر سال

ماخذ: یافته‌های پژوهش

نمودار (۲) نشان می‌دهد:

- بیشترین وزن تغییرات افزایشی مجلس در افزایش اعتبارات ردیف‌های هزینه‌ای پایدار رخ داده است که به پایدارسازی هزینه‌های جاری در سال‌های آینده منتهی می‌شود.
 - در سال‌های پایانی دوره به شدت بر حجم تغییرات بودجه در مجلس افزوده شده است.
 - به طور کلی و به ویژه در سال‌های متاخر دوره بررسی، رویکرد مجلس تعدیل و کاهش هزینه‌های نبوده و رویکرد مسلط افزایش مصارف بودجه بودجه عمومی بوده است.
- جدول (۳)، میانگین تغییرات کاهشی و افزایشی اعتبارات جاری در مجلس را نشان می‌دهد. نتایج مترتب بر نمودار (۲) در جدول (۳) نیز مشاهده می‌شود.

جدول ۳. میانگین تغییرات لایحه بودجه (هزینه‌های جاری) در مجلس شورای اسلامی از سال

۱۳۸۸-۱۳۹۹

میانگین جزء	میانگین کل	نوع تغییر	
-۰/۲	-۱/۳	پایدار	کاهش در ردیف‌های هزینه‌ای موجود
-۱/۱		متفرقه (موقت)	
۳/۳	۱/۴	پایدار	افزایش در ردیف‌های هزینه‌ای موجود
۰/۸		متفرقه (موقت)	
۱	۳/۱	جدید پایدار	افزایش با ایجاد ردیف‌های جدید
۲		جدید متفرقه (موقت)	
۵/۹	۵/۹	جمع کل	

ماخذ: یافته‌های پژوهش

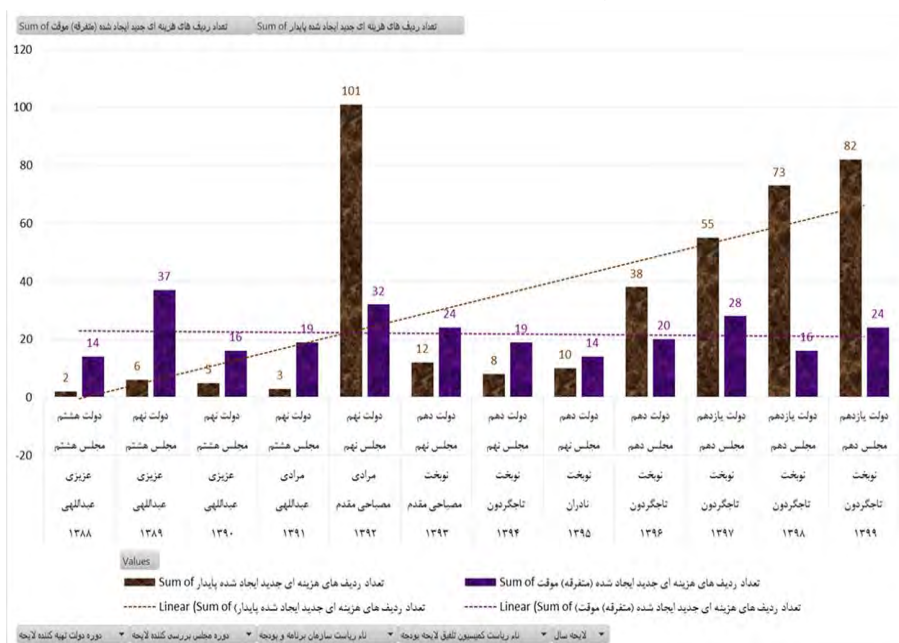
۳-۴. ردیف‌های جدید بودجه‌ای ایجاد شده در لایحه توسط مجلس

نمودار (۳) تعداد ردیف‌های ایجاد شده اعم از ردیف‌های پایدار و ردیف‌های متفرقه (موقت) توسط مجلس و تعداد تغییرات آن‌ها را نشان می‌دهد. با توجه به این نمودار، در ردیف‌های هزینه‌ای جدید ایجاد شده پایدار، یک روند پرنوسان وجود دارد و به طور متوسط مجلس هر ساله حدود ۲۹ ردیف هزینه‌ای جدید ایجاد کرده است. همچنین براساس این نمودار استنباط می‌شود در سال‌هایی که دولت در حال تغییر است، عدم کنترل بودجه یا بی‌توجهی به سرنوشت بودجه در مجلس ایجاد می‌شود و این سال‌ها می‌توانند منشا تغییرات بزرگی از حیث پایدارسازی هزینه‌های دولت شود. این وضعیت در سال ۱۳۹۲ مشاهده می‌شود که ۱۰۱ ردیف جدید پایدار که در لایحه دولت اعتباری نداشته‌اند در مجلس دارای اعتبار و پایدار می‌شوند.

در دوره ۱۲ ساله مورد بررسی، لایحه سال ۱۳۸۸ با ۶۵۷ ردیف پایدار توسط دولت به مجلس ارائه شده، اما در سال‌های بعدی به طور فزاینده‌ای ردیف‌های جدیدی در لایحه بودجه ایجاد می‌شود و موجب شده است قانون بودجه سال ۱۳۹۹ با رشد حدود ۳۵ درصد با تعداد ۹۹۹ ردیف پایدار از مجلس خارج شود.^۱

۱- در برخی سالها سازمان برنامه و بودجه تعدادی از تغییرات ردیف‌ها را بعد از تقدیم لایحه بودجه به مجلس و در فرایند تصویب به مجلس اعلام می‌کرد. البته مستندی در اختیار نبود تا موارد ارجاعی دولت را در نظر گرفته شود. با این وجود بازهم این تغییر در مجلس رخ می‌دهد و قابل انتساب به تغییرات مجلس است. البته به احتمال قوی سهم چنین تغییراتی از سوی دولت محدود است.

نمودار ۳. تعداد ردیف‌های پایدار و متفرقه جدید ایجاد شده در مجلس شورای اسلامی

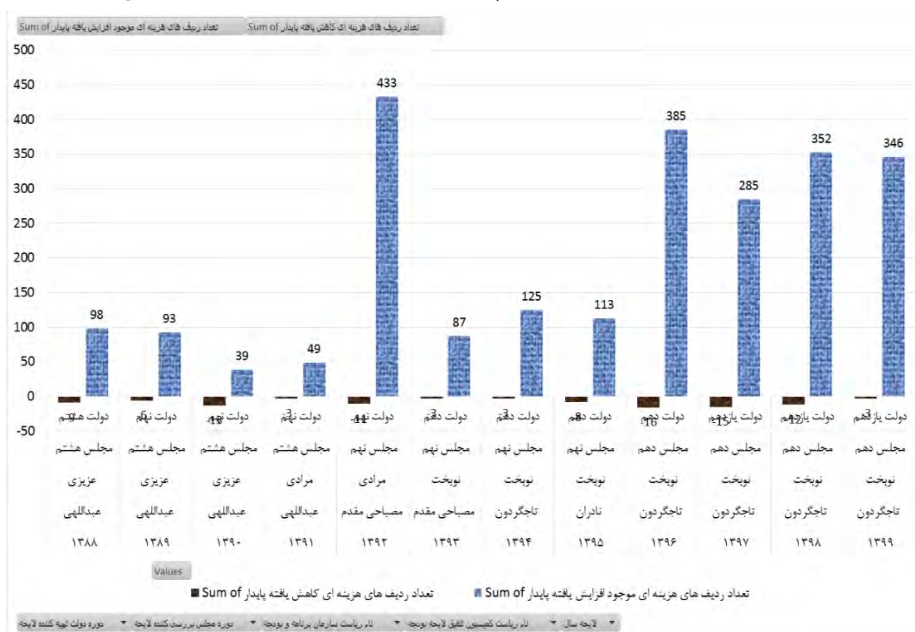
ماخذ: یافته‌های پژوهش

۴-۴. تغییرات در ردیف‌های پایدار موجود لایحه در مجلس

در نمودار (۴) تعداد ردیف‌های هزینه‌ای پایدار موجود تغییر یافته در مجلس نمایش داده شده است. براساس این نمودار، میانگین تعداد ردیف‌های تغییر یافته در مجلس از سال ۱۳۸۸-۱۳۹۹ برابر با ۲۰۹ ردیف پایدار در سال است و میانگین تعداد کل ردیف‌ها در طول دوره بررسی برابر با ۸۲۹ ردیف است. بنابراین، از سال ۱۳۸۸-۱۳۹۹ به طور متوسط ۲۵ درصد اعتبارات ردیف‌های موجود لایحه بودجه در مجلس در هر سال تغییر یافته که نشان دهنده حجم بسیار بالای تغییر و ورود به اجزای بودجه دستگاه‌ها از سمت مجلس است. همچنین در ۱۲ سال مورد بررسی، حدود ۸۵ درصد از ردیف‌های بودجه‌ای پایدار در مجلس حداقل یک بار تغییر پیدا کرده و این تغییرات تقریباً در تمام موارد افزایشی بوده و در موارد استثنایی، مقدار کاهشی داشته است. همچنین حدود ۱۵ درصد از ردیف‌های بودجه‌ای پایدار در مجلس بدون تغییر باقی مانده‌اند. بنابراین، ورود گسترده مجلس به اجزای بودجه، وظیفه

سیاست گذاری و نظارت آن را کم رنگ می کند و به نوعی دخالت در امور اجرایی محسوب می شود.

نمودار ۴. تعداد ردیف های هزینه ای پایدار موجود تغییر اعتبار یافته در مجلس

ماخذ: یافته های پژوهش

۵. استخراج و رتبه بندی تغییرات ردیف های پایدار هزینه ای در مجلس

برای دسته بندی ردیف های بودجه ای جاری با بیشترین تغییر در مجلس، ابتدا مقدار مطلق تغییرات تمام ردیف های بودجه در طول ۱۲ سال گذشته احصاء شد. ارقام تغییرات موجود اعتبارات دستگاه ها به دلیل وجود تورم در سال های مختلف، دارای ارزش واقعی یکسان در سال های مختلف نبوده و قابل مقایسه با یکدیگر نیستند. بنابراین، نمی توان مجموع تغییرات دوره مورد بررسی را با هم جمع کرد. برای رفع این مشکل با شاخص قیمت ها، مقدار تغییرات سالانه تورم زدایی شده است و ردیف ها به قیمت سال ۱۳۹۹ ثابت شده اند.

۵-۱. ارزش حال تغییرات اعتبارات هزینه‌ای جاری در مجلس

با توجه به جدول (۴) کد بخشی ۱۱ (مشمول بر ردیف‌های جاری نیروهای نظامی و انتظامی) در طول ۱۲ سال گذشته ۶۴/۳۷ درصد کل وزن تغییرات هزینه‌های پایدار جاری لایحه بودجه در مجلس را به خود اختصاص داده‌اند. این تغییرات برای ۱۷۱ ردیف بودجه‌ای ذیل این کد اعمال شده است. ردیف‌های ستاد مشترک سپاه پاسداران انقلاب اسلامی - طرح‌های توسعه کوثر با ۵/۲۲ واحد درصد رشد و ردیف وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح ارتقای توان دفاعی با ۴/۷۷ واحد درصد بیشترین رشد مستمر در مجلس را داشته‌اند. همچنین کد بخشی ۳۴ (مشمول بر موسسات فرهنگی، اسلامی و تبلیغاتی)، ۶/۲۳ درصد کل وزن تغییرات لایحه بودجه در مجلس در کدهای ردیف‌های پایدار جاری را به خود اختصاص داده‌اند که ۲/۰۳ درصد از این تغییرات مربوط به ردیف سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران و ۰/۸۱ درصد مربوط به ردیف مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه در طول دوره بررسی بوده است.

در جدول (۵)، اولویت مجلس در تغییرات بودجه هزینه‌ای سازمان‌ها طی سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۹۹ ارائه شده است. براساس این جدول، استنباط می‌شود که یک همسویی سیاسی بین مجلس و سازمان‌های فرادولتی وجود دارد که درخواست‌ها، چانه‌زنی‌ها و لابی آن‌ها باعث می‌شود اعتبار هزینه‌ای جاری این سازمان‌ها در مجلس به صورت قابل توجهی افزایش داشته باشد.

جدول ۴. رتبه بندی رشد تغییرات بودجه‌ای ردیف‌های پایدار هزینه‌ای جاری در مجلس

متوسط رشد دوره	متوسط رشد دوره	طبقه‌بندی سازمانی	طبقه‌بندی موضوعی	طبقه‌بندی قوه‌ای
۷۶/۴۴	۶۴/۳۷	نیروهای نظامی و انتظامی (وزارت دفاع، ارتش، سپاه و...)	سازمان‌های فرداوتی	فرداوتی (فرا قوه مجریه)
	۶/۲۳	موسسات فرهنگی، اسلامی و تبلیغاتی		
	۵/۸۵	حوزه‌های قضایی و تقنینی		
۱۳/۲۴	۲۴/۷	بهداشت و درمان (بدون دانشگاه‌های علوم پزشکی)	سازمان‌های رفاهی و حمایتی	سازمان‌های زیرمجموعه دولت (قوه مجریه)
	۶	سازمان‌های حمایتی (وزارت رفاه، کمیته امداد، بنیاد شهید و ...)		
۶/۳	۲/۸	آموزش و پرورش	سازمان‌های علمی و آموزشی	
	۲/۹	دانشگاه‌های وزارت علوم و علوم پزشکی		
	۰/۸۳	معاونت علمی و فناوری، پژوهشکده‌ها و پارک‌ها		
۴	۱/۵۷	ریاست جمهوری، معاونت‌ها و مراکز وابسته	سایر دستگاه‌ها و سازمان‌ها	
	۰/۸	صنعت، معدن و تجارت و مراکز وابسته		
	۰/۳۸	امور اقتصادی و دارایی		
	۰/۳۷	حوزه کشاورزی و نهادهای وابسته		
	۰/۳۶	ورزش، جوانان، گردشگری		
	۰/۳۵	وزارت کشور و امور خارجه		
	۰/۱۶	نفت و نیرو		
	۰/۰۳	راه، مسکن و شهرسازی		
۰/۰۰۴	ارتباطات و فناوری اطلاعات			
۱۰۰	۱۰۰	جمع		

ماخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۵. اولویت بندی موضوعی تغییرات اعتبارات بودجه جاری ردیف‌های پایدار در مجلس

وزن تغییر	اولویت	طبقه‌بندی موضوعی
۷۶/۴۴	۱	سازمان‌های فرداوتی (فرا قوه مجریه)
۱۳/۲۴	۲	سازمان‌های رفاهی و حمایتی عمومی
۶/۳	۳	سازمان‌های علمی و آموزشی
۴	۴	سایر دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی

ماخذ: یافته‌های پژوهش

۵-۲. استخراج و رتبه‌بندی تغییرات ردیف‌های متفرقه (موقت)

در جدول (۶)، میانگین سهم (رشد) تغییرات ردیف‌های بخشی متفرقه (موقت) در پنج کد هزینه‌ای در قانون نسبت به لایحه بودجه از سال ۱۳۸۸-۱۳۹۹ ارائه شده است. نتایج به دست آمده بیان می‌کند در برخی سال‌ها برای پایدارسازی و تثبیت فرآیند هزینه از اعتبارات ردیف‌های متفرقه (موقت) کاسته و به اعتبارات ردیف‌های پایدار افزوده می‌شود. بنابراین، تحلیلی که در تغییرات ردیف‌های متفرقه (موقت) صورت می‌گیرد ثبات آن بسیار کمتر از تغییرات ردیف‌های پایدار است. با این وجود آن چیزی که در ردیف‌های متفرقه (موقت) نسبت به ردیف‌های پایدار بسیار متمایز و برجسته است، این است که بیشترین تغییرات اعمال شده در ردیف‌های متفرقه (موقت) در ذیل سازمان‌های حمایتی قرار می‌گیرد. جدول (۶) نشان می‌دهد که نقش غالب مجلس در تغییرات ردیف‌های متفرقه بیشتر رفاهی و حمایتی بوده است.

جدول ۶: اولویت‌های تغییرات ردیف‌های بخشی متفرقه در قانون نسبت به لایحه در ۱۳۸۸-۱۳۹۹

میانگین رشد	دسته‌بندی دستگاهی
۱۴۰/۴	سازمان‌های حمایتی (وزارت رفاه، کمیته امداد، بنیاد شهید و جانبازان، بهزیستی و...)
۶/۶	نفت و نیرو
۴/۷	موسسات فرهنگی، اسلامی و تبلیغاتی (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صداوسیما و...)
۳/۵	آموزش و پرورش
۴/۲	صنعت، معدن و تجارت و مراکز وابسته
-	سایر دستگاه‌ها

ماخذ: یافته‌های پژوهش

علاوه بر یافته‌های پژوهش در استخراج شاخص‌های تغییرات لایحه در مجلس، یافته‌های استنباطی زیر نیز قالب فرضیه‌های مطرح شده آزمون شده است.

۶. تحلیل‌های استنباطی

در این بخش به چهار فرضیه مطرح شده در مورد الگوی تغییرات بودجه در مجلس پاسخ داده می‌شود و با آزمون‌های آماری استنباطی آزمون می‌شود. نتایج آزمون‌ها در پیوست ارائه شده است.

۱-۶. فرضیه اول

برای آزمودن فرضیه اول مبنی بر اینکه «رویکرد مجلس همواره افزایش اعتبارات مصارف بودجه عمومی بوده است» از آزمون ناپارامتری دوجمله‌ای استفاده می‌شود. در سطح معنی داری ۵ درصد، فرضیه صفر رد می‌شود و فرضیه مقابل؛ یعنی تعداد سال‌هایی که میانگین رشد مصارف بودجه عمومی در قانون نسبت به لایحه افزایش داشته بیشتر از سال‌هایی است که میانگین رشد مصارف بودجه عمومی در قانون نسبت به لایحه کاهش داشته است. در طول سال‌های مورد بررسی از سال ۱۳۹۹-۱۳۷۶، ۳۰ درصد افزایش مصارف بودجه عمومی در مجلس اتفاق افتاده و با توجه به آزمون فرضیه، این نتیجه استنباط می‌شود که فارغ از شرایط تورمی یا رکودی حاکم بر اقتصاد، لایحه بودجه در مجلس با افزایش معنی داری مواجه خواهد شد که نشان می‌دهد تغییرات لایحه بودجه در مجلس بدون توجه به شرایط اقتصاد کلان (شرایط رکودی، شرایط تورمی و یا ترکیبی از هر دو) انجام می‌شود و تمایل زیادی در مجلس برای افزایش مصارف بودجه عمومی وجود دارد.

۲-۶. فرضیه دوم

در فرضیه دوم مبنی بر اینکه «در دوره‌هایی که همسویی سیاسی بین مجلس و دولت وجود دارد، اندازه تغییرات رشد مصارف بودجه عمومی در لایحه بودجه کمتر از دوره‌های دیگر است» بین مجلس ششم (اصلاح طلب) و دولت هفتم (اصلاح طلب)، مجلس هفتم (اصول گرا) و دولت هشتم (اصول گرا)، همسویی سیاسی وجود دارد. در یک سناریوی دیگر مجلس هشتم (اصول گرا) و دولت نهم (با فرض اصول گرا) هم به آزمون اضافه می‌شود. برای آزمودن فرضیه دوم از آزمون ناپارامتری یو من ویتنی^۱ استفاده می‌شود. این فرضیه در سطح معنی داری ۵ درصد در هر دو سناریو رد نمی‌شود. بنابراین، میانگین رشد مصارف بودجه عمومی در مجلس نسبت به لایحه در دوره‌های همسویی سیاسی بین دولت و مجلس با دوره‌های غیر همسو یکسان است. به نظر می‌رسد دلایل این موضوع عبارت باشد از:

- بخش مهمی از بودجه تحت تاثیر مسائل برون‌زا از جمله وضعیت درآمدهای نفتی است که تغییرات آن خارج از اختیارات دولت و نیز مجلس است. اگر شرایطی فراهم شود که گشایشی در درآمدهای نفتی ایجاد شود، لایحه‌ای که به مجلس ارائه می‌شود، انتظار می‌رود

1- Mann-Whitney U test

که از افزایش درآمدهای نفتی بهره‌گیرد و آن افزایش به مصارف و پوشش بخشی از تقاضا و نیازهایی که نمایندگان مجلس به دنبال آن هستند، تبدیل شود. این مساله در اعتبارات عمرانی لایحه بودجه پررنگ‌تر است.

- نظام پارلمانی بدون احزاب شناسنامه‌دار اغلب ناکارآمد می‌شود. عمر احزاب بیش از عمر دوره‌ای نمایندگان است و برنامه کلان دارند. در شرایط کنونی، فقدان نظام حزبی موجب مشکل ساختاری است. در این حالت وقتی لایحه‌ای در مجلس بررسی می‌شود، ایجاد تفاهم غیرحزبی بین صاحبان اهداف و اغراض متفرق، بسیار دشوار است. بنابراین، صرف نظر از اینکه اکثریت مجلس از چه دسته‌ای باشد، نمایندگان را به منطقه‌گرایی، کم‌توجهی به مسائل ملی و در مقابل، مهم شمردن تمایلات محلی شخصی سوق می‌دهد و تعداد زیادی از نمایندگان مجلس با حفظ همسویی سیاسی بین دولت و مجلس به دنبال منافع یا رقابت‌های محلی و منطقه‌ای در لایحه بودجه هستند.

۳-۶. فرضیه سوم

فرضیه سوم مبنی بر اینکه «در سال‌های تغییر زمانی سیاسی (سال آخر دولت و سال اول مجلس)، تغییرات مصارف بودجه عمومی دولت در قانون به صورت معنی‌داری نسبت به سنوات قبل یا سال‌های قبل‌تر از آن افزایش پیدا می‌کند» در سطح معنی‌داری ۹ درصد برای مصارف بودجه عمومی رد می‌شود. بنابراین در سال‌های پایانی دولت و سال‌های اول مجلس میانگین رشد مصارف بودجه عمومی قانون نسبت به لایحه به در سطح معنی‌داری یاد شده بیشتر از سال‌های غیر از سال‌های پایانی دولت و سال اول مجلس بوده است.

به لحاظ ساختار زمانی تغییرات سیاسی در مجلس و دولت، اولین سال هر دوره مجلس با آخرین سال دولت مصادف است. لایحه دولت در سال آخر عملاً برای دولت بعد تنظیم می‌شود. این عدم تناسب زمانی، موجب الگوی انگیزشی خاصی است. زمانی که نمایندگان مجلس اولین سال بر سر کار می‌آیند وعده‌هایی به حوزه‌های انتخابیه خودشان داده‌اند و طرح‌های متعدد و انتظاراتی از دولت دارند یا دولت را کارآمد نمی‌دانند یا به دنبال تغییرات حداکثری در لایحه پیشنهادی دولت هستند تا بتوانند اهداف مجلس جدید را پوشش دهند. همچنین دولت هم به دلیل آنکه حدود ۴ تا ۵ ماه از سال اجرای لایحه را در اختیار دارد، مقاومت جدی در مقابل تغییرات نمایندگان در لایحه از خود نشان نمی‌دهد.

در سال‌های انتهایی دولت و سال‌های اول مجلس، میانگین رشد مصارف بودجه عمومی ۸/۶۵ درصد رشد داشته، اما در سال‌های غیرپایانی دوره‌های دولت و مجلس با اختلاف زیادی برابر با ۳/۷۹ درصد بوده است.

۶-۴. فرضیه چهارم

فرضیه چهارم مبنی بر این است که «افزایش در اعتبارات جاری دستگاه‌ها تابعی از توان چانه زنی آن‌ها است». با توجه به تعریفی که از شاخص رانت‌جویی به عمل آمد، مقدار شاخص رانت‌جویی برای تمام ردیف‌های هزینه‌ای جاری محاسبه شده است. برای مقایسه پذیر کردن داده‌های تغییرات سالانه در مجلس، مقادیر تغییرات به سال پایه ۱۳۹۹ تعدیل و واقعی شد. نتایج شاخص R_t که به عنوان ظرفیت رانت‌جویی ردیف‌های بودجه‌ای معرفی می‌شود. نتایج آزمون آزمون یو من ویتنی نشان می‌دهد که فرضیه صفر در سطح معنی‌داری ۵ درصد رد می‌شود. بنابراین سازمان‌های فرادولتی قدرت چانه‌زنی بیشتری نسبت به سازمان‌های زیرمجموعه دولت در مجلس دارند و از بیشترین افزایش اعتبار در مجلس برخوردار می‌شوند. در طول سال‌های مورد بررسی از سال ۱۳۷۶-۱۳۹۹ به استثنای دوره دولت هشتم و نهم سایر دولت‌ها از لحاظ رویکرد سیاسی در دسته‌بندی اصول‌گرایان قرار نمی‌گیرند، اما دسته بندی سیاسی مجلس عکس شهرت سیاسی دولت است - به استثنای یک دوره از مجلس پنجم که در اختیار اصلاح‌طلبان بوده - سایر مجالس در اختیار اصول‌گرایان قرار گرفته است و انتظار می‌رود این تفاوت رویکرد سیاسی برای سازمان‌های فرادولتی وابسته به نهادهای فراقوه مجریه این امکان را فراهم کند تا در مجلس از ظرفیت خوبی برای چانه‌زنی و لابی برخوردار باشند و درخواست‌های خود را در مجلس تصویب کنند و بیشترین بهره از افزایش بودجه در مجلس را به خود اختصاص دهند.

۷. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

یافته‌های این مطالعه نشان‌دهنده چگونگی تغییرات کمی و کیفی لوایح بودجه در مجلس است. از این رو، تغییرات ارقام کلان بودجه در دوره ۱۳۷۶-۱۳۹۹ و ردیف‌های تمامی سازمان‌ها و دستگاه‌های دارای بودجه عمومی هزینه‌ای از سال ۱۳۸۸-۱۳۹۹ احصاء و مورد بررسی قرار گرفته است.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد ۳۰ درصد از افزایش اعتبارات مصارف بودجه عمومی کشور در تغییرات لایحه در مجلس رخ داده و مجلس در نقش تثبیت‌کننده مصارف بودجه عمومی عمل کرده است و در نقش یک سیاست‌گذار محوری ولی غیرفعال عمل می‌کند. رویکرد مجلس در تغییرات اعتبارات هزینه‌ای لایحه بودجه افزایش اعتبارات مصارف عمومی بودجه بوده است. بیشترین رشد هزینه‌های جاری در ردیف‌های پایدار با رشد ۴/۱ درصدی رخ داده و اعتبارات ردیف‌های هزینه‌ای متفرقه (موقت) با رشد ۱/۹ درصدی در مجلس مصوب شده است.

به طور متوسط هر ساله حدود ۲۹ ردیف هزینه‌ای جدید در مجلس ایجاد شده است. همچنین به طور متوسط ۲۵ درصد اعتبارات ردیف‌های موجود لایحه بودجه در مجلس هر ساله، تغییر یافته که نشان‌دهنده حجم بسیار بالای تغییر و ورود به اجزای بودجه دستگاه‌ها از سمت مجلس است.

مجلس توانسته هم اعتبارات لایحه بودجه را به شکل معنی‌داری افزایش و در موارد معدودی هم کاهش دهد. آنچه در عمل رخ داده متفاوت از تفسیر متعارف اصل ۵۲ قانون اساسی از اختیارات مجلس در تصویب لایحه بودجه است.

جمع‌بندی این مطالعه این است که مجلس شورای اسلامی در ایران در اصلاح لوایح بودجه دارای اختیارات معنی‌دار است. این نتیجه‌گیری بدون در نظر گرفتن تغییرات تبصره‌ها در ماده واحده بودجه است و در صورت اعمال وزن تغییرات آن‌ها تغییرات بودجه در مجلس به مراتب از ۳۰ درصد بیشتر خواهد بود^۱.

دوره‌های همسویی و ناهمسویی سیاسی بین دولت و مجلس تفاوت معنی‌داری بر تغییر بودجه در مجلس نگذاشته است. در سال‌های تغییر زمانی سیاسی (سال آخر دولت و سال اول مجلس) مجموع رشد مصارف بودجه عمومی لایحه به صورت معنی‌داری بیشتر از سایر سال‌ها بوده است. سازمان‌های فرادولتی، قدرت چانه‌زنی و رانت‌جویی بیشتری نسبت به سازمان‌های زیرمجموعه دولت در مجلس دارند و بیشترین بهره‌مندی از افزایش بودجه در مجلس با

۱- قوه مجریه (سازمان برنامه و بودجه) از طریق سازوکار تخصیص، بخشی از اعتبارات افزایش یافته در مجلس را به ردیف‌های بودجه‌ای می‌تواند تخصیص ندهد. خود این موضوع یک اشکال در نظام بودجه‌ریزی است. در این مطالعه مشخص شد مجلس چه تغییراتی در لایحه انجام می‌دهد. حال مطالعه دیگری نیز می‌توان تعریف کرد که مشخص کند چه مقدار از تغییرات مجلس در مرحله اجرا محقق می‌شود.

سهم ۷۶ درصدی را به خود اختصاص داده‌اند. مجلس از اختیارات خود بیشتر به نفع فرادولت (اجرایی) استفاده و منابع جدید را برای بخش های خارج از دولت اجرایی تعریف و فراهم می کند.

سهم سازمان های زیرمجموعه دولت (قوه مجریه) از رشد اعتبارت هزینه ای در مجلس شامل: ۱۳ درصد برای امور و سازمان های رفاهی و حمایتی عمومی، ۶ درصد برای موسسات علمی و آموزشی و ۴ درصد نیز سهم سایر دستگاه ها و سازمان ها است. تحلیل تغییرات لایحه در مجلس نشان می دهد که رویکرد مجلس در تغییر ارقام بودجه در ردیف های پایدار توجه به دستگاه های فراقوه مجریه ای بوده و در تغییر ردیف های متفرقه (موقت) رویکرد حاکم توجه به ردیف های حمایتی و رفاهی بوده است.

۱-۷. پیشنهادها

بخشی از اصلاح نظام بودجه ریزی در ایران با اصلاح ضوابط بررسی و تصویب بودجه در مجلس، قابل تحقق است. پس از تصویب قانون بودجه، حدود تغییرات بودجه در حین اجرا توسط دولت با قوانین مصوب مجلس در موارد نیاز با حدود مجاز مشخص شده است. با این حال، تاکنون قانون گذار حدود اختیار خود را در تعیین ضوابط حاکم بر تغییر لایحه بودجه مصوب یا مشخص نکرده است. این موضوع سبب شده تا عمده ضوابط حاکم بر این مساله از رهگذر صدور نظریات تفسیری نسبت به اصل ۵۲ قانون اساسی دنبال شود. از این رو، حدود صلاحیت مجلس در نوع، اندازه و اولویت تغییرات لایحه بودجه، نیاز به شناسایی و تعیین شاخص ها و ضوابط همراستا با منافع و مصالح عمومی را دارد.

بخشی اصلی از تغییرات ارقام بودجه در کمیسیون تلفیق و بدون طرح در صحن مجلس رخ می دهد. رویه حاکم بر مدل تصمیم گیری در کمیسیون تلفیق، ظرفیت بالایی برای رفتارهای رانت جویانه دارد. پیشنهاد الزام به رای گیری در مورد تغییرات ریالی بودجه ردیف ها در سطح کمیسیون ها در صحن ضروری به نظر می رسد. در این حالت سهمیه هر کمیسیون از تغییرات کمی بودجه مشخص می شود و کمیسیون ها می توانند به توزیع آن اقدام کنند.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Mostafa

Dinmohammadi

Sajedah Bakhshi

Balani

<https://www.orcid.org/0000-0002-6437-1084>

<https://www.orcid.org/0000-0003-0961-6015>

منابع

- الوانی، سید مهدی، پور عزت، علی اصغر و نیک مرام، سحر. (۱۳۹۱). تاملی بر آثار گروه‌های ذی نفوذ بر فراگرد تنظیم بودجه در ایران. *پژوهش‌های مدیریت در ایران*، ۱(۱۶)، ۱-۱۸.
- حاج امینی، مهدی. (۱۳۹۸). فراتحلیل کیفی نقش اصلاحات بودجه‌ای در مهار تورم متوسط مزمن اقتصاد ایران. *پژوهش‌های اقتصادی ایران*. (۲۴) ۸۰، ۲۰۲-۱۵۱.
- حسینی، سید محمدرضا، فاتحی‌زاده، محسن و تهرانی، ایمان. (۱۳۹۱). اصل (۷۵) قانون اساسی و اختیارات قوه مقننه در بودجه‌ریزی. *مجلس و راهبرد*، ۱۹ (۷۰)، ۱۳۳-۱۶۲.
- خاکباز، افشین. (۱۳۹۱). *نقش در حال تحول پارلمان‌ها در فرایند بودجه*. چاپ اول. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- خضری، محمد (۱۳۸۷). *اقتصاد سیاسی رانت جویی در بودجه‌ریزی دولتی ایران*. *پژوهشنامه علوم سیاسی*، ۳ (۴)، ۳۹-۷۲.
- شیرینی نژاد، اکبر (۱۳۸۷). *بودجه‌ریزی در ایران، بودجه و پارلمان*. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- شیرینی نژاد، علی اکبر (۱۳۸۶). *حقوق قوه مقننه در بررسی و رای به بودجه: مبانی نظری و الگوی پیشنهادی*. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس.
- عباسی، ابراهیم (۱۳۹۱). *بودجه‌ریزی نوین در ایران (اصول، مراحل و روش‌ها)*. چاپ سوم. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت).
- قوانین بودجه (۱۳۹۹-۱۳۷۶). تهران: دیوان محاسبات کشور.
- لاینرت، یان (۱۳۸۷). *بودجه‌ریزی در جهان، چارچوب حقوق نظام‌های بودجه‌ای (مطالعه تطبیقی)*. چاپ اول. تهران: مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی.
- نبی‌لو، حسن (۱۳۸۶). *بررسی نحوه تعامل قوای مقننه و مجریه در بوجه‌ریزی*. *مجله اطلاع‌رسانی حقوقی*، ۶ (۱۲)، ۳۱-۵۲.
- نجفی‌خواه، محسن و برزگر خسروی، محمد (۱۳۹۳). *حدود صلاحیت مجلس شورای اسلامی در اصلاح لایحه بودجه*. *فصلنامه برنامه‌ریزی و بودجه*، ۱۹ (۲): ۲۵-۴۶.

References

- Abbasi, E. (2009). *Modern budjeting in iran a (principles, steps and methods)*. Tehran: SAMT. [In Persian]
- Alwani, S.M., et al (2021). A reflection on the effects of influential groups on budgeting in iran. *Management Research in Iran*, 16(1), 1-18. [In Persian]
- Budget lows*. (1997-2020). Tehran. Supreme audit court [In Persian]
- Chohan, U. W., & Wales, C. (2017). *Budget offices. global encyclopedia of public administration*, Springer: New York, NY.
- Hajamini, M. (2019). The role of fiscal reforms in curbing chronic moderate inflation in iranian economy: A qualitative meta-analysis. *Iranian Journal of Economic Research*, 24(80), 151-202. doi: 10.22054/ijer.2019.11115. [In Persian]
- Hallerberg, M., Scartascini, C. G., & Stein, E. (2009). *Who decides the budget? a political economy analysis of the budget process in Latin America*. Inter-American Development Bank.
- Hosseini, S., et al)2012(. 75th constitutional article and legislative branch's powers in the budgeting process. *Majlis and Rahbord*, 19(70), 133-162. [In Persian]
- Khakbaz, A. (2012). *The evolving role of parliaments in the budget process*. first edition. Tehran: Islamic parliament research center of the islamic republic of iran. [In Persian]
- Khezri, M. (2008). The political economy of rent-seeking in iran government budgeting. *Research Letter of Political Science*, 3 (4), 39-72. [In Persian]
- Kıral, H., & Akdemir, T. (2020). *Public financial management reforms in turkey: progress and challenges*, Volume 1. Springer Nature.
- Krafchik, W., Wehner, J. (1998). The role of parliament in the budgetary process, *South African Journal of Economics*, 66 (4), 512-41.
- Lienert, I. (2005). Who controls the budget: the legislature or the executive? *IMF working paper*, 05/115.
- Lienert, M. (2010). *Role of the legislature in budget processes*. International Monetary Fund.
- Nabi Lu, H. (2007). Investigating the interaction of legislative and executive powers in budgeting. *Journal of Legal Information*, 6 (12), 31-52. [In Persian]
- Najafikhah M, & Barzegar Khosravi M. (2014). The Limits of Jurisdiction of Iranian Parliament in Amendment of Budget Bill. *The Journal of Planning and Budgeting*. 19 (2) :25-46. [In Persian]
- Obaidullah, A. T. M. (2019). *Comparative budget process in westminster parliaments: a lesson for effective fiscal oversight. in institutionalization*

- of the parliament in bangladesh*. Springer Singapore: Palgrave Macmillan, Singapore.
- Rustin, C., & Nel, N. (2011). *Budget analysis manual. parliament of the RSA*, research unit/finance and public accounts cluster.
- Santiso, C. (2005). Legislatures and budget oversight in Latin America: strengthening public finance accountability in emerging economies. *OECD Journal on Budgeting*, 4(2), 47-76.
- Santiso, C. (2006). Parliaments and Budgeting: Understanding the politics of the budget. Available at SSRN 875858.
- Santiso, C. (2015). Why budget accountability fails? the elusive links between parliaments and audit agencies in the oversight of the budget. *Brazilian Journal of Political Economy*, 35(3), 601-621.
- Shobirinejad, A. (2008). *Budgeting in iran, budget and parliament*. Tehran: Islamic parliament research center of the islamic republic of iran. [In Persian]
- Shobirinejad, A.A. (2007). *Legislative rights in reviewing and voting on the budget: Theoretical foundations and the proposed model*. Tehran: Islamic parliament research center of the islamic republic of iran. [In Persian]
- Stapenhurst, R. (2004). The legislature and the budget, *World Bank Institute WBI Working Paper*. No. 33035
- Wehner, J. (2004). Back from the sidelines? redefining the contribution of legislatures to the budget cycle. *World Bank Institute: Working Paper* No. 28615.

۱ ستناد به این مقاله: دین محمدی، مصطفی و بخشی‌بالائی، ساجده. (۱۴۰۰). اقتصاد سیاسی بودجه در مجلس: تحلیلی بر الگوی تغییرات لایحه بودجه در مجلس شورای اسلامی، پژوهش‌های اقتصادی ایران، ۲۶ (۸۸)، ۲۲۳-۲۵۴.

Iranian Journal of Economic Research is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

پیوست

جدول ۱. نتایج آزمون دو جمله‌ای برای مقایسه سال‌هایی که میانگین رشد هزینه‌های عمومی در قانون نسبت به لایحه افزایش یافته با سال‌هایی که میانگین رشد هزینه‌های عمومی کاهش یافته

Exact Sig. (2-tailed)	Test Prop.	Observed Prop.	N	Category		
0	0.5	0.88	21	1	گروه	میانگین رشد هزینه‌های عمومی
		0.13	3	0	گروه دو	
		1	24		کل	

ماخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۲. نتایج آزمون یو من ویتنی برای مقایسه سال‌های همسویی سیاسی با سال‌های غیر همسویی سیاسی

	Growth
Mann-Whitney U	1.000
Wilcoxon W	7.000
Z	-1.528
Asymp. Sig. (2-tailed)	.127
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	.200 ^b
a. Grouping Variable: group	

ماخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۳. نتایج آزمون یو من ویتنی برای مقایسه تغییرات هزینه‌های عمومی و جاری دولت در قانون در سال‌های تغییر زمانی سیاسی و سال‌های قبل از آن

		رشد هزینه‌های جاری	رشد هزینه‌های عمومی
Mann-Whitney U		48.000	31.000
Wilcoxon W		69.000	184.000
Z		-.210	-1.400
Asymp/ Sig. (2-tailed)		.834	.161
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]		.865 ^b	.177 ^b
Monte Carlo Sig. (2-tailed)	Sig.	.862 ^c	.180 ^c
	95% Confidence Interval	Lower Bound	.856
		Upper Bound	.869
a. Grouping Variable: group			
b. Not corrected for ties.			
c. Based on 10000 sampled tables with starting seed 2000000.			

ماخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۴. نتایج آزمون یو من ویتنی برای مقایسه توان چانه‌زنی سازمان‌های فرادولتی با غیر دولتی

		رشد اعتبارات سازمان‌های فرادولتی
Mann-Whitney U		2.000
Wilcoxon W		80.000
Z		-2.330
Asymp. Sig. (2-tailed)		.020
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]		.018 ^b
a. Grouping Variable:		
b. Not corrected for ties.		

ماخذ: یافته‌های پژوهش